

- М.: Физкультура и спорт, 1988. – 338с.
2. Волков М.В. Нетрадиционные средства восстановления // Теория и практика физической культуры. – М.: №8, 1995. – С.22.
  3. Келлер В.С., Платонов В.М. Теоретико-методичні основи підготовки спортсменів. – Львів: Українська Спортивна Асоціація, 1993. – 267с.
  4. Крупський В.П. Підвищення ефективності методики тренування лижників-ветеранів в осінньо-зимовому періоді підготовки // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб.наук.пр. За ред. Срмакова С.С. – Харків: ХДАДМ (ХХП), 2004. - №3. - С.25-30.
  5. Крупський В.П. Особливості тренування лижників-ветеранів на етапі безпосередньої підготовки до змагань // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб.наук.пр. За ред. Срмакова С.С. – Харків: ХДАДМ (ХХП), 2004. - №4. - С.50-56.
  6. Мартынов В.С. Комплексный контроль в лыжных видах спорта. – М.; 1990. – 120с.
  7. Мулик В.В. Исследование воздействия физических нагрузок на организм спортсменов-ветеранов 35-60 лет // Современные проблемы физической культуры и спорта. Сб. научн. тр. – Белгород, 1997. – С.258-261.
  8. Платонов В.М. Общая теория подготовки спортсменов в Олимпийском спорте. – К.: Олимпийская литература, 1997. - 584с.

Надійшла до редакції 17.11.2004р.

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ГОТОВНОСТІ ПРАВООХОРОНЦІВ ДО ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ПІД ЧАС ПРИПИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ

Пліско В.І.

Національна академія внутрішніх справ України

Анотація. Представлено шляхи по виробленню цілісної системи спеціальної підготовки, яка сприяє вирішенню професійно-прикладних задач на якісно новому рівні. Поетапне проведення досліджень дає можливість виявити закономірності взаємної залежності та обопільного впливу факторних ознак у взаємодіях, що об'єктивно характеризують ефективність виконання співробітниками сформульованого завдання.

Ключові слова: проблема готовності, екстремальні умови, фахова підготовка.

Аннотация. Пути решения проблемы готовности сотрудников правоохранительных органов к выполнению служебных обязанностей во время прекращения преступлений. Представленная работа связана с решением проблем жизнестойкости сотрудников правоохранительных органов в опасных ситуациях столкновения с преступным элементом и выполнением поставленных перед ними служебно-профессиональных задач.

Ключевые слова: проблема готовности, экстремальные условия, профессиональная подготовка.

Annotation. Plisko V.I. Pathes of a solution of a problem of availability of the employees of law enforcement bodies to performance of the official duties during the arrest of crimes. Are offered the practical recommendations along differentiated persons selections for activity in diverse along complication degree extreme situations,

capacities forming methods for display of steady psychological fortune along attitude towards external influences.

Keywords: extreme situation, training, professional preparation.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналітичний огляд наукової та спеціальної літератури з питання професійної підготовки працівників правоохоронних органів виявив невизначеність концепції формування фахівців до діяльності в умовах ризику для життя, відсутність обґрунтованої системи їх готовності.

Дослідження в цій галузі, як визначають спеціалісти, залишаються актуальним через складність пошуку закономірностей у екстремальних ситуаціях, що виникають, систематизації дій в умовах невизначеності, непередбачуваності, несподіваності та швидкоплинності [3,4,7].

Про надзвичайну актуальність проблеми готовності працівників міліції виконувати свої службові обов'язки в умовах ризику свідчать кількість зареєстрованих тяжких злочинів, зривів виконання завдань, збитків, ушкоджень тощо. Так, за останні п'ять років кількість загиблих від рук злочинців щорічно становить близько 8,4 тис. осіб. Щорічно в Україні при виконанні службових обов'язків близько 30 співробітників органів внутрішніх справ гине та 280 дістають поранення. При цьому четверо з п'яти працівників міліції ніколи не застосовували вогнепальну, кожен третій – газову зброю, кожен четвертий – гумовий кийок, кожен п'ятий – заходів фізичного впливу. Тобто наочними є протиріччя між вимогами практичної діяльності і рівнем підготовки правоохоронців.

Серед причин можна назвати недостатньо деталізовану систему диференціації ознак у цілісній інфраструктурі екстремальної ситуації, їх вплив на поведінку, дії та стан співробітника. Не було намагань розробити теоретичні аспекти діяльності працівників на основі виявлення закономірностей у взаємодіях із супротивником. Тому невивченими залишилися педагогічні та технологічні заходи управління поведінково-руховими реакціями, можливості формування стану в різних умовах обстановки, якісні ознаки характеристики поведінки, які впливають на підвищення адекватності оцінки реальної дійсності, вміння “схоплювати” образ ситуації. Вирішення зазначених проблем дасть змогу значно підвищити ефективність діяльності правоохоронних органів у боротьбі зі злочинцями, що є вельми актуальним.

Тому мета дослідження перш за все пов'язана з розробкою шляхів вирішення проблеми формування готовності працівників правоохоронних органів до діяльності в критичних умовах на основі ураху-

вання закономірностей у взаємодіях із супротивником. Обраний напрямок зумовив формулювання наступних завдань: аналіз сучасних проблем готовності працівників правоохоронних органів до діяльності в екстремальних умовах? визначення основних організаційно-структурних складових їх діяльності? деякі визначення закономірностей у взаємодіях співробітника і супротивника.

Робота виконана відповідно до плану НДР Національної академії внутрішніх справ України.

Результати дослідження. Виховання спеціаліста, готового в будь-який час до дій в умовах ризику, вимагає високого рівня професійної та фізичної підготовки і наявності у нього вольових, моральних і психічних якостей [1,2,5,6]. Він повинен вміти оперативно мислити, приймати правильне рішення, в будь-який момент скоригувати його, не відступаючи від моральних, правових і прагматичних критеріїв виправданості професійного ризику.

Аналіз теоретико-концептуальних і методичних аспектів дослідження проблеми оптимізації навчально-тренувального процесу переконує в тому, що найбільш обґрунтованим і перспективним є науково-педагогічний погляд, в якому домінує принцип системності.

Формування готовності співробітників до діяльності в екстремальних ситуаціях в контексті її загального розвитку відбувається у процесі засвоєння ними певного суспільного досвіду, знань, вмінь та навичок на спеціально організованих заняттях. Цілеспрямований навчально-виховний вплив, метою якого є формування особистості захисника населення України від протиправних дій злочинців, досягає найбільшого ефекту за умови дотримання відповідних методологічних принципів, а саме:

- 1) гуманізації процесу підготовки?
- 2) спрямованості на захист держави і особистості?
- 3) розгляду готовності до діяльності у складних умовах як системного утворення особистості та результату навчально-виховного впливу?
- 4) неперервності формування готовності до діяльності у складних умовах?
- 5) максимальної узгодженості форм і методів підготовки до діяльності в екстремальних ситуаціях [8].

У ряді праць провідних фахівців з теоретичних питань поведінки спеціалістів в екстремальних умовах та розвитку професійних якостей виділено основні складові їх діяльності:

- 1) позиційне розташування суб'єктів, наявність сприятливого

моменту в період виникнення екстремальності;

2) психомоторний стан, поведінкова реакція та дії, що чиняться супротивником; 3) психомоторний стан, поведінкова реакція та дії співробітників. Психічний стан оперативного працівника, який вдається до ризику, характеризується трьома основними періодами: станом тривожного очікування – стресом, станом ригідності (інертності) і нарешті – станом рішучості. 4) основні помилки співробітників при виконанні дій (за матеріалами ситуацій з негативним результатом); 5) характерні ознаки екстремальної ситуації; 6) тактичні моменти в діях співробітника та супротивника, варіативність виходу із ситуації. Докладне вивчення боєзіткнень із супротивником надало можливість розкрити повну структуру поєдинку, що передує безпосередньому фізичному контакту.

У результаті перегляду провідних факторних ознак екстремальних ситуацій нами запропонований один із можливих шляхів вирішення проблеми готовності правоохоронців. Це вміння управляти основними компонентами дій, які мобілізують співробітника на виконання фахової задачі. До них належить час безупинного переміщення з моменту надходження інформації до вступу в небезпечну ситуацію, спільність у взаємодії між працівниками, модульний режим виконання основних елементів сутички із супротивником у різних варіантах середовища, що провокує до рішучих дій, психомоторний стан, абстрагований до детального виконання технічної компоненти в період безпосереднього контакту із супротивником.

Статистичні дані досліджень дій співробітників у реальних ситуаціях свідчать, що проблема вироблення у них здібності до швидкої адаптації в різних умовах середовища залишається невирішеною. Ця проблема важлива і для вивчення процесів прийняття рішень, особливо коли йдеться про психологічне забезпечення, проектування діяльності співробітника.

Проведене дослідження надало можливість виявити несвочасне виконання атакуючих дій співробітниками у динаміці розвитку ситуації. Помилкою є те, що вони заздалегідь програмують свої дії на детальне виконання технічної компоненти при взаємодії із супротивником.

На основі аналізу сполученості ознак виявлено різницю в рішучості дій співробітників. Так, спостерігається найбільш рішучий стан у виконанні захисних дій, коли несподіваний напад супротивника здійснюється без інтервалів часу. Однак навіть незначна розгубленість з боку співробітника, відсутність вміння робити послідовний вибір дій змінює наміри супротивника.

Шляхом вирішення проблеми готовності є також пошук взаємозв'язку між усіма діючими складовими, що впливають на хід розвитку екстремальних ситуацій, допомагає вирішити проблему вироблення необхідних якостей для здобуття переваги співробітника над супротивником. Це було покладено в основу створення цільових педагогічних програм із фахової підготовки до дій, що мають виконуватися на початку розвитку екстремальних ситуацій.

В їх основі лежить особистісний та діяльнісний підходи до поєднання розумового й фізичного аспектів діяльності співробітників в цілісну систему оперативних дій під час виконання професійних завдань.

Слід зазначити, що інтелектуальні здібності оперативного співробітника дають змогу розв'язувати набагато складніші завдання, коли його розвиток, як зазначають психологи, не обмежується лише професійними рамками, якщо він за спеціальними методиками систематично самовдосконалюється у процесі роботи.

Якість підготовки правоохоронців визначається високою ефективністю педагогічного управління процесом фахової підготовки відносно стану співробітника на початковому етапі розвитку ситуації. Враховувався принцип послідовності побудови системи професійних дій за пріоритетністю та простотою: 1) перевага співробітника досягається за рахунок візуального випередження (зорової фіксації) тривалістю до 4 с, що позитивно впливає на його психологічний стан; 2) прийняття рішення щодо дії та наближення доцільно виконувати без зупинки, з часом випередження не більше як 7 с; 3) виконання вимоги в такому режимі сприяє впевненості, рішучості та здатності припинити дії супротивника на початку екстремальної ситуації; 4) сприятливою умовою для вирішення завдання є попередня інформованість щодо кількісного складу супротивників; 5) рухи доцільно виконувати на великій швидкості, що підвищує настрій та стан рішучості; 6) для розвитку швидких рухів (пересувань) слід створити перевагу в позиційному розташуванні; 7) при подоланні перешкод слід звернути увагу на позиційне розташування, здійснювати жорсткий контроль протягом 5–10 с за діями супротивника, попередити можливість небезпечних дій (стримання стану супротивника); 8) кількісний склад співробітників під час припинення дій супротивників повинен перевищувати кількість останніх на 2–3 особи; 9) ефективний контроль за діями супротивників досягається за рахунок конкретного розподілу функцій між співробітниками; 10) прогнозувати початкові дії співробітника з урахуванням подолання можливих перешкод; 11) виявлено, що відстань до 4 м є оптимальною для застосування ефек-

тивних дій та такою, що менше пригнічує стан співробітника; 12) дотримуватися відстані між співробітниками до 2–2,5 м, а також враховувати час їх переміщення (при цьому стан впевненості найбільш стабільний).

З'ясовано, що формування загального стану готовності співробітника в період подолання ним перешкод залежить від багатьох ознак. У 96 відсотків випадків мають місце ситуації, коли працівник міліції вживає заходів до подолання перешкод. Найчастіше зазнає впливу швидкість, час переміщення, психологічні ознаки (компоненти оперативно-розумового процесу). Для того щоб адаптуватися до даних умов діяльності, необхідні спеціальні навички. З практичної точки зору їх формування доцільне за умов багатоцільового, епізодичного (стислою за формою) моделювання ситуаційної обстановки. При цьому не руйнуються якісні характеристики раптовості, несподіваності, ступеня небезпеки тощо. Перевага під час відпрацювання дій надається протилежній стороні за принципом: першим діє супротивник, другим – співробітник.

Вирішення проблеми формування готовності співробітника до діяльності в різних умовах середовища залежить від правильної організації методичного забезпечення у засвоєнні кожної окремої навички: вміння активно діяти в умовах різкого переходу з освітленої місцевості у темряву; якомога коротший час, витрачений на вибір дій та прийняття рішення; знання особливостей місцевості та вільне орієнтування; вміння точно виконувати випереджуючі дії; вміння з високою ймовірністю прогнозувати знаходження, місце появи потенціального супротивника; перебування в даних умовах, що випереджає за часом супротивника; тактичний хід пересування; своєчасний вихід із ситуації (призупинення дій); вміння позиційним розташуванням дістати територіальну перевагу; своєчасна реакція на відчуття небезпеки; вміння виконувати захисні та атакуючі дії під час контакту із супротивником в умовах темряви.

Опрацювавши результати аналізу, дійшли висновку, що формування таких якісних ознак, як оперативне прийняття рішення, вибір дій, способів рухів, орієнтованість в обстановці, прогнозування дій супротивника в різноманітних ситуаціях, допомогло б співробітникам здобути перевагу над супротивником ще на початку розвитку екстремальної ситуації, а розвиток зосередженості, сприйняття образу екстремальної ситуації, рухів, творчих здібностей, уваги, чуттєвості, вольових якостей дає перевагу в період динамічного розвитку різноманітних екстремальних ситуацій.

З дидактичної точки зору процес формування готовності працівників правоохоронних органів до діяльності в екстремальних ситуаці-

ях розглядається як поступовий послідовний перехід від знань та уявлень про основні закономірності у взаємодіях, про правила та умови діяльності до формування відповідних вмінь і навичок.

Професійна підготовка правоохоронців має враховувати закономірності взаємозв'язку між поведінково-руховими діями співробітника та супротивника в умовах впливу сукупності факторних ознак.

Висновки. Таким чином, розв'язання проблеми готовності залежить від систематизації професійних якостей, вмінь та навичок відносно проявів різних по суті злочинів на основі виявлених закономірностей у взаємодіях співробітника й супротивника, що значно підвищує результативність підготовки. У свою чергу, індивідуалізація процесу підготовки з використанням усієї інфраструктури екстремальної ситуації значно підвищує якість формування готовності.

Система формування професійної діяльності правоохоронців в небезпечних умовах, яка побудована на основі методики вироблення образу екстремальної ситуації, має спрямовуватися на досягнення високої організованості та мобільності під час затримання злочинця, на визначення особистісних можливостей до дій з урахуванням ступеня небезпеки, диференційованої оцінки ситуації з правової точки зору щодо застосування сили при нападі супротивника.

Управління поведінково-руховими реакціями в екстремальних ситуаціях на основі біомеханічних розрахункових даних, теоретичних розробок психомоторних взаємодій, прогнозування умов і прояву критичних ситуацій надає можливість зробити процес формування готовності більш результативним.

Подальші дослідження передбачається провести у напрямку вивчення інших проблем виявлення готовності правоохоронців до виконання службових обов'язків під час припинення злочинів.

Література

1. Авдеев В.В. Психологические основы повышения эффективности деятельности работников органов внутренних дел в экстремальных ситуациях: Учеб. пособ. / Высш. юридич. заочн. шк. - М., 1988. - 46 с.
2. Адаптація випускників вищих навчальних закладів МВС України до службової діяльності: Психолого-педагогічні рекомендації / МВС України, НАВСУ? Укл. В.Г. Андросюк, Л.І. Казміренко, І.Г. Кириченко, Я.Ю. Кондратьєв, Г.О. Юхновець. - Київ, 2001. - 46 с.
3. Бабовоз С.П., Даровских В.А. и др. Специальная тактика по пресечению массовых беспорядков и задержанию вооруженных преступников. - Минск, 1990. - МВД СССР. - 59 с.
4. Водолазская Т.П., Никифоров Г.С. Профессиональная подготовка // Психологическое обеспечение профессиональной личности. - СПб, 1991. - с. 23-42.
5. Дьяченко М.И. и др. Готовность к деятельности в напряженных ситуациях: Психологическое обеспечение профессиональной личности. - СПб, 1991. - с. 23-42.

- логический аспект / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович, В.А. Пономаренко.- Минск: Изд-во «Университетское», 1985.- 206 с.
6. Кондратьев Я.Ю. Загальна характеристика психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ: Лекція.- К., 1999.- 39 с.
  7. Приходько Е.П., Побрызгаев П.П. Механизм формирования поведения оперативных сотрудников в условиях риска // Проблемы оперативно-розыскной психологии: Межвуз. сб. науч. тр.- Киев: МВД СССР, 1991.- 154 с.
  8. Сідак В.С., Валько І.В. Мораль і безпека особи, нації, держави. Історико-філософські нариси: Моногр.- К., 2001.- 221 с.

Надійшла до редакції 17.11.2004р.

ВПЛИВ НЕБЕЗПЕКИ НА БОЄЗДАТНІСТЬ ПРОФЕСІОНАЛА

Пліско В.І.

Національна академія внутрішніх справ України

Анотація. Результати досліджень дають можливість проектувати та формувати новий тип співробітника правоохоронних органів, що відрізняється стійкими інтегральними характеристиками адаптації до зовнішніх проявів небезпеки, рівнем резервних можливостей, економністю рухових процесів.

Ключові слова: спецпідготовка, адаптація, екстремальна ситуація, стан співробітника, спеціальні якості.

Анотация. Плиско В.И. Влияние опасности на боеспособность профессионала. Результаты исследований дают возможность проектировать и формировать новый тип сотрудника правоохранительных органов, который отличается стойкими интегральными характеристиками адаптации к внешним проявлениям опасности, экономностью двигательных процессов.

Ключевые слова: спецподготовка, адаптация, экстремальная ситуация, специальные качества.

Annotation. Plisko V.I. Influencing of danger on fighting capability of the professional. Application of researches results allows to design and to formulate a new collaborator type of law enforcement authorities, different by steady integral adaptation descriptions to external danger displays, level of reserve possibilities, thrift of motive processes.

Keywords: adaptation, extreme situation, training, professional preparation.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема виходу оперативників неушкодженими з небезпечних зіткнень зі злочинцями займає перше місце поряд із зростаючою роллю правоохоронних органів у захисті соціальної й особистої безпеки громадян. Особливої актуальності це болюче питання набуло протягом останнього десятиріччя, зважаючи на криміналізацію суспільства та по-прання правових і моральних норм гуртожитку.

За даними науковців Національної академії внутрішніх справ України, співробітники міліції потенційно екстремальними вважають 52% службових ситуацій, а у спецпідрозділах – 64%. Зауважено, наприк-